

**Маліновська Г.О.**

*аспірант,*

*Науковий керівник: Денисик Г.І.*

*доктор географічних наук, професор,*

*Вінницький державний педагогічний університет*

*імені Михайла Коцюбинського*

## **З ІСТОРІЇ ЗАСЕЛЕННЯ КАНЬЙОНІВ СЕРЕДНЬОГО ПРИДНІСТЕР'Я**

Територія Великого каньйону Дністра активно заселялась з найдавніших часів. М'який теплий мікроклімат, багата флора та фауна, велика кількість джерел, наявність природних сховищ (печери, гроти, навіси) та родючих чорноземів, величезні поклади кременевої сировини для виробництва знарядь – усе це сприяло виникненню тут стійбищ збирачів, мисливців та рибалок, а пізніше і постійних поселень людей.

Численні археологічні знахідки свідчать, що заселення середньої долини Дністра розпочалося ще у ранньому палеоліті (1 млн-150 тис. рр. до н.е.). Понад 300 тис. років тому перші розрізнені групи давніх гомінід поступово проникли на територію сучасної Хмельницької області. Про це свідчать знахідки ручних рубил та масивні відщепи з чорного непрозорого кременю. Найдавніший комплекс знахідок доби палеоліту виявлено на лівому березі Дністра поблизу с. Лука-Врублівецька Кам'янець-Подільського району. Знаряддя праці, знайдені у цьому поселенні, вважаються одними з найдавніших на території України.

До найдавніших у каньйонній долині Дністра належить і стоянка біля села Непоротове Чернівецької області. Попередньо тут зафіксовано чотири культурних шари, найдавніший з яких, скоріше за все, датується часом більше 100 тис. років назад.

Ще однією важливою знахідкою цього періоду є стоянка Бабин I біля с. Бабин Чернівецької області. Під час розкопок на її території знайдено багато кісток мамонтів, вироби з кременю і кісті, залишки вогнищ та скупчення червоної фарби. Крім стоянки Бабин I, біля Бабина відомо ще 9 стоянок кам'яного віку, а також рештки селищ комарівської культури (15-12 ст. до н. е.) та городище-святилище IX-X століть [2, с. 32].

У середньому палеоліті (150-35 тис. рр. до н.е.) людина інтенсивно заселяє Східну Європу і досягає басейну Десни. Найвідомішими багатошаровими стоянками цієї епохи у межах Дністерського каньйону є стоянки Молодово I, V, Кормань IV, IX. Продовжили вони своє існування і у пізньому палеоліті (35-10 тис. рр. до н.е.). Так на стоянці Молодове I знайдено своєрідну рогову флейту, вік якої більше 17 тисяч років. Саме на молодовських стоянках зафіксували найдавніші в Східній Європі штучні споруди із кісток мамонта, що подібні до заслонів від вітру. На місцезнаходженні пам'ятки Кормань IX виявлено три неперекладені, незмішані і непотривожені культурні шари. Вони включають фауністичні рештки, кам'яні артефакти, залишки вогнищ. З появою Дністерського водосховища деякі стоянки, зокрема Молодове I та Кормань IV, були затоплені [4].

Пізній палеоліт став новим етапом у розвитку людства загалом і населення каньйонної долини Дністра зокрема. Численні пам'ятки пізнього палеоліту виявлені в межиріччі Горині та Дністра. Знахідка багат шарової стоянки поблизу с. Врублівці Кам'янець-Подільського району показує зростання рівня майстерності людей. Їх ножі, різці, кребла та інші знаряддя були вироблені з високоякісного темно-сірого прозорого кременю. Глибока та вузька ущелина територія, на якій розташовувалась ця стоянка, була надзвичайно вигідна для облавного полювання [5].

Від неоліту і в усі подальші часи територію каньйону заселяли такі культури як буго-дністерська, лінійно-стрічкової кераміки, трипільська, лендельська, лійчастих посудин, кулястих амфор, підкарпатська, багатоваликової кераміки, комарівська, Ноа, фракійського гальштату (голіградська), білогрудівська, чорноліська, західноподільська скіфська, поморсько-кльошева, лукашівська, зарубинецька, пшеворська, липицька, черняхівська, празька, типу Луки Райковецької [3, с. 5].

Перше примітивне землеробство на терасових схилах Дністра виникло близько 5 тис. років тому. Вперше ранньотрипільські общини оселилися у гирлі р. Збруч неподалік теперішнього села Окопи [7, с. 36]. В добу міді (4-3 тис. до н. е.) на землях каньйонної долини Дністра остаточно сформувався постійний землеробський устрій і пов'язані з ним великі поселення осілого населення. Широкого застосування остаточно набуває орна система обробки ґрунту. На її основі поступово формується культура розвинутого землеробського устрою. Саме на цей час припадають перші писемні згадки про слов'ян [6, с. 227]. Їх поселення займали нижні надзаплавні тераси Дністра.

Важливим явищем у заселенні долини середнього Дністра стала черняхівська культура, яка існувала тут у першій половині I тис. н. е. Черняхівське населення займалося орним землеробством. Свої поля вони обробляли при допомозі дерев'яного рала із залізним наральником. Досить добре, як на ті часи, в цій культурі було розвинуте залізоробне, гончарне та ювелірне ремесло. Крім того, у господарстві населення певна роль належала різноманітним домашнім промислам [1].

Активно долина середнього Дністра заселялась у часи Київської Русі, а пізніше і Галицько-Волинського князівства (IX-XV ст.). Цьому сприяв розвиток торгового шляху по Дністру аж до Чорного моря. Для цього періоду характерне будівництво численних городищ, які зазвичай розташовувались на високих терасах Дністра. Пізніше, через татаро-монгольські набіги, населення було змушене освоювати глибоко розчленовані та заліснені місцевості долини Дністра.

Починаючи з феодального періоду (XIV-XVIII ст.) зростає значення Дністра як вагомої транспортно-торговельної артерії. Тому, чисельність і площа міст стрімко збільшується, починають відроджуватися старі міста [8].

Загалом основною смугою зосередження поселень із археологічними культурами у каньйонній долині Дністра є територія із висотою від 181 до 280 м. Сьогодні у межах Дністерського каньйону нараховується близько 517 населених пунктів, більшість з яких розташовані на висоті 241-260 м над рівнем моря [3, с. 6-7].

Отже, територія Великого каньйону Дністра приваблювала людей ще з найдавніших часів. Його багаті природні ресурси активно освоювались населенням у всі часи.

### Список використаних джерел:

1. Винокур І. С. Давні слов'яни на Дністрі [Текст]: іст.-краєзнавчі нариси / І. С. Винокур, Б. О. Тимошук. – Ужгород: Карпати, 1977. – 111 с.
2. Добржанський О. В. Хотинщина: історичний нарис / О. В. Добржанський, Ю. І. Макар, О. М. Масан. – Чернівці: Молодий буковинець, 2002. – 416 с.
3. Добровольська С. Я. Ретроспективно-географічні особливості заселення і поселенської організації каньйонної долини Дністра: автореф. дис. .. канд. геогр. наук: 11.00.02 / Світлана Ярославівна Добровольська. – Чернівці, 2013. – 20 с.
4. І знову зацікавлює палеоліт Дністра [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://www.ukrkovcheg.org.ua>
5. Початок заселення берегів Дністра (300-8 тис. років тому) [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://old.geology.lnu.edu.ua>
6. Середнє Придністров'я [Текст]: [монографія] / ред. Г. І. Денисик. – Вінниця: Теза, 2007. – 431 с.
7. Сохацький М. П. Історія заселення трипільськими племенами Середньодністровського Лівобережжя / М. П. Сохацький // Археологія і давня історія України: Зб. наук. пр. – К.: ІА НАН України, 2010. – Вип. 2. – С. 36-40.
8. Холявчук Д. І. Антропогенне перетворення ландшафтів долини Середнього Дністра як передумова розвитку рекреації / Д. І. Холявчук. // Наукові записки Вінницького педуніверситету. Сер. Географія. – 2010. – № 21. – С. 251–259.

**Ухань О.О.**

*кандидат географічних наук,  
Український гідрометеорологічний інститут  
ДСНС України та НАН України*

## РОЗРАХУНОК КОЕФІЦІЄНТА САМООЧИЩЕННЯ ПОВЕРХНЕВИХ ВОД Р. ПІВДЕННИЙ БУГ ЗА ЙОГО ТЕЧІЄЮ

Якісна вода в сучасному світі виступає важливим економічним ресурсом розвитку територій та людського суспільства. Нераціональне поводження з водними ресурсами призводить до їх додаткового забруднення, викликаного людською діяльністю.

Річка Південний Буг належить до числа великих річок басейну Чорного моря і є найбільшою, басейн якої повністю розташований у межах України. Використання води Південного Бугу промисловими, комунальними та сільськогосподарськими підприємствами характеризується значними обсягами забору та відведення води. Саме тому одним з важливих завдань гідрохімічних досліджень є встановлення самоочисної здатності поверхневих вод р. Південний Буг. Для виконання поставленого завдання використовували формулу розрахунку коефіцієнта самоочищення: